

Józef Tymanowski, *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017, ss. 245.

W ostatnich latach odnotowujemy wzrost niepewności i potencjału konfrontacyjnego w Europie Środkowej i Wschodniej. Rosyjska polityka wobec przestrzeni postradzieckiej sprawia, że w dyskursie naukowym ponownie często używana jest kategoria strefy wpływów. Wschodni sąsiedzi Polski są wciąż postrzegani jako przestrzeń pomiędzy Wschodem a Zachodem. Oznacza to w zasadzie, że po niemalże trzech dekadach od rozpadu Związku Radzieckiego pytania o geopolityczną przyszłość regionu pozostają otwarte. W świetle powyższego na znaczeniu zyskują badania dotyczące polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi, Ukrainy czy Mołdawii jako sąsiadów Unii Europejskiej, NATO i Rosji. Z tego też powodu godna odnotowania jest recenzowana monografia *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie* autorstwa warszawskiego badacza prof. Józefa Tymanowskiego. Wpisuje się ona we wcześniejsze badania tegoż Autora, jak i rozrastający się dorobek polskiej politologii w tym zakresie (Topolski, 2009; Czachor, 2011; Mironowicz, 2011).

Książka ta składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. We Wstępie Autor uzasadnia podjęcie zagadnienia m.in. tym, że Białoruś posiada istotne znaczenie geopolityczne i geoekonomiczne w Europie i nie jest przesądzone, by miała ona definitywnie trafić w rosyjską strefę wpływów. Jako główną hipotezę badawczą J. Tymanowski sformułował stanowisko, iż na rolę i znaczenie Białorusi w Europie wpływa jej asymetria w relacjach z Rosją i Unią Europejską, co ogranicza możliwości jej modernizacji (s. 11).

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Białoruś w Europie. Aspekt teoretyczno-metodologiczny* omówiono dotychczasowe kierunki badań nad przedmiotowym zagadnieniem oraz główne założenia teoretyczne recenzowanej pracy. Autor prezentuje przywiązanie do realistycznej szkoły stosunków międzynarodowych, uzasadniając, że jest ona właściwa dla badań nad państwami średnimi, do których zalicza się Białoruś.

Drugi rozdział *Kontekst historyczny roli i znaczenia Białorusi we współczesnej Europie* przynosi zwięzłe wywody dotyczące losów Białorusi oraz wpływu zmieniającej się przynależności polityczno-prawnej na kondycję tożsamościową państwa oraz społeczeństwa białoruskiego. Autor omówił okoliczności kształtowania się białoruskiej tożsamości narodowej i zrębów państwowych pod rządami Rosji, Polski, ZSRR oraz epizod Białoruskiej Republiki Ludowej. W konkluzjach stwierdza on, że „czynnik sowieckości” w największym stopniu rzutuje na relacje Białorusi z sąsiadami ze Wschodu i Zachodu (s. 76).

Kolejny rozdział *Pozycja Białorusi z perspektywy uwarunkowań geopolitycznych* stanowi krótki przegląd najnowszych stosunków politycznych tego państwa z Rosją, Unią Europejską oraz Polską. O ile główne wnioski są celne i aktualne, w niektórych miejscach wyraźnie brakuje odniesień do najnowszych wydarzeń (po kryzysie na Ukrainie). Z rozdziału płynie wniosek, że dominującym kierunkiem polityki zagranicznej Białorusi pozostaje Rosja, Unia Europejska, podobnie jak Polska, nie potrafiła wypracować skutecznej formuły współpracy bilateralnej, skupiając się na aspektach normatywnych i krytyce niedemokratycznego modelu władzy.

W czwartym rozdziale *Uwarunkowania polityczne pozycji Białorusi we współczesnej Europie* Autor kontynuuje wątek niedemokratycznego ustroju, skupiając się na wybranych aspektach systemu politycznego Białorusi. Wskazuje on, że negatywnie na pozycję międzynarodową tego państwa wpływa nieukończona demokracja, nieprzeprowadzone reformy ekonomiczne oraz określona indoktrynacja społeczeństwa w ramach ideologii państwowej i słabość opozycji politycznej. Rozważania te potwierdzają ustalenia funkcjonujące już w polskim obiegu naukowym (Czwołek, 2013; Czachor, 2016).

Rozdział *Uwarunkowania ekonomiczne pozycji i roli Białorusi w Europie* porządkuje wiedzę z zakresu makroekonomicznych wskaźników rozwoju tego państwa, wyzwań związanych z nieprzeprowadzoną skutecznie modernizacją gospodarki oraz wyzwań rozwojowych. Wykraczając poza kwestie ekonomiczne, Autor wskazuje, że prorosyjski wybór Białorusi oraz przynależność do Huntingtonowskiej cywilizacji prawosławnej nie wyklucza udanej współpracy z Unią Europejską (s. 173).

Szósty rozdział *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania pozycji Białorusi w Europie* Autor rozpoczyna od krótkiej charakterystyki sytuacji demograficznej, po czym ponownie powraca do etnogenezy Białorusinów i zagadnień już omówionych w rozdziale drugim. Następnie przedyskutowano problem kształtowania się współczesnego społeczeństwa obywatelskiego. We wnioskach wskazano na możliwość większego zaangażowania Zachodu w działalność białoruskiego sektora obywatelskiego przy poszanowaniu obecnych elit władzy (s. 208).

Ostatni rozdział pracy *Perspektywy rozwoju Białorusi* krótko przybliży założenia realizowanej przez to państwo tzw. polityki wielowektorowości jako polityki równoważenia wpływów rosyjskich poprzez rozwój kontaktów politycznych i ekonomicznych z innymi podmiotami. Dalej omówiono problemy współczesnych relacji wzajemnych z Rosją i Unią Europejską, brak jednakże kreacji scenariuszy i możliwych perspektyw wyjścia z położenia pomiędzy Wschodem a Zachodem.

W *Zakończeniu* Autor zwięźle przedstawia główne wnioski z pracy. Potwierdzono hipotezę o asymetrii relacji Białorusi z Rosją i Unią Europejską oraz jej uzależnieniu od wpływów rosyjskich. Autor wskazuje, że pozycja międzynarodowa Białorusi będzie zależała od stabilności sytuacji wewnętrznej (nie wskazano, czy autorytaryzm A. Łukaszenki jest elementem stabilizującym czy destabilizującym) oraz sytuacji międzynarodowej, głównie polityki Rosji względem przestrzeni postradzieckiej.

Mimo poprawności wywodów, praca nie przynosi odpowiedzi na pytanie, czy położenie pomiędzy Wschodem a Zachodem, do którego Autor książki często powraca, jest dla Białorusi szansą czy zagrożeniem. Wydaje się, że niedostatecznie mocno wyeksponowano zagadnienie, prowadzonej już od początku XXI wieku, polityki wielowektorowości Białorusi. To istotne, bowiem podejmowane ostatnio próby otwarcia w relacjach z Zachodem nie są zmianą w założeniach politycznych Białorusi, lecz zmianą postawy Zachodu, zaniepokojonego postępowaniem Rosji wobec jej sąsiadów. Należałoby zdiagnozować skuteczność wielowektorowości i uzasadnić, czy relacje z takimi partnerami jak Wenezuela, Iran czy Chiny mogą być poważnie traktowane jako krok ku równoważeniu wpływów rosyjskich. Dla lepszego zrozumienia znaczenia i roli Białorusi w polityce międzynarodowej warto byłoby też więcej miejsca poświęcić jej aktywności w ONZ oraz regionalnych formach współpracy. Szczególnie cenne byłoby przeanalizowanie, w jaki sposób kryzys ukraiński stwarza dla Białorusi wcześniej nieistniejące szanse współpracy z Zachodem. Z drugiej strony zasadne wydaje się podjęcie badań dotyczących uczestnictwa Białorusi w inicjowanych przez Rosję procesach integracyjnych, szczególnie wskazanie na zagrożenia dla suwerenności oraz gospodarczej czy wojskowej niezależności Białorusi.

Nieco doskwiera brak odwołań do ważnych i rzetelnych opracowań badaczy białoruskich. Ich analiza pozwoliłaby m.in. na lepsze poznanie problemu samostrzegania roli i znaczenia Białorusi w Europie.

Niektóre sformułowania w pracy są upraszczające lub prowadzące do błędnych wniosków. Wśród nich za zbyt jednoznaczne należy uznać stwierdzenia, że Białoruś w latach 1990–1996 demokratyzowała się (s. 10), tym bardziej że lata 1994–1996 badacz na wyrost określa mianem „walki demokratycznego ustroju polityczno-prawnego z tendencjami autorytarnymi” (s. 168). W świetle prawa międzynarodowego i prawa krajowego Białorusi nie jest ona państwem stale neutralnym, toteż członkostwo w blokach polityczno-militarnych nie narusza jej zobowiązań (s. 98). Podobnie prawo międzynarodowe i politologia nie zna „częściowego uznania”, podczas gdy Autor pisze, że „Rosja jest jednym z niewielu państw w pełni uznających reżim A. Łukaszenki” (s. 83).

Ogółem recenzowana praca może stać się źródłem wiedzy dla osób interesujących się problematyką polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi, szczególnie przydatna może być dla studentów stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa międzynarodowego i politologii.

Bibliografia

- Czachor R. (2011), *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011. Studium politologiczne*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach, Polkowice.

- Czachor R. (2016), *Transformacja systemu politycznego Białorusi w latach 1988–2001*, Wydawnictwo Uczelni Jana Wyżykowskiego, Polkowice.
- Czwołek A. (2013), *Opozycja polityczna na Białorusi (1989–2010)*, Studio VP, Gdańsk.
- Mironowicz E. (2011), *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Transhumana, Białystok.
- Topolski I. (red.) (2009), *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.

Rafał CZACHOR

Uczelnia Jana Wyżykowskiego
ORCID: 0000-0002-5929-9719